

СОНЕТ ЯК ВИШУКАНИЙ СТИЛЬ ТВОРІВ НЕОКЛАСИКІВ

I. I. ВАКУЛИК, кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: vakulyk@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-4812-7719>

Анотація. Дослідження побудоване на аналізі жанрового канону сонету крізь призму прочитання подій 20-33х рр. ХХ ст., що демонструє масштабність і небуденність сприйняття античної спадщини у творчому доробку М. Рильського та М. Зерова. **Мета дослідження** – крізь призму творчого генія українських неокласиків першої третини минулого століття подати нове прочитання вишуканого і суворого стилю в українській літературі. **Матеріали і методи дослідження.** У роботі застосовано історичний та культурологічний підходи, аби зрозуміти глибину художнього мислення і літературного доробку української неокласичної школи. **Обговорення.** Сонети М. Рильського і М. Зерова різняться. У Рильського припустимі відхилення від метричного тону, римування не завжди канонічне. Твори М. Зерова в більшості потребують хоча б короткого пояснення історично-культурних реалій, імен, бо менше, ніж у Рильського, пов'язані з сучасністю. Тут більше перегуків з античністю. М. Рильський не наслідував перекладацької манери М. Зерова, не був суворим копіїстом античних нормативів, проте став справжнім новатором, котрий на основі античної, української і російської класичної тематики створював своєрідні і водночас дуже прості, природні, прозорі форми. Жанровий канон сонета передбачає концептуальність. Це збалансування стабільного і змінного, це діалог із самим собою, зі світом; це краса переходу драматичних переливів поетичного змісту. Зрештою, це особливе стильове мислення, яке повертає до себе передусім поетів раціоналістичного складу. **Висновки.** Сонет у контексті літературної компаративістики – це сучасне прочитання генези європейської спадщини на основі фактологічних зіставлень крізь призму генетичного, контактологічного та типологічного підходів. Відтак діапазон жанрового явища вражає своєю небуденністю і масштабністю. Говорячи словами М. Рильського, це скупі на слова елегії з витончено-відшліфованою мовою і геніально вишуканим віршем.

Ключові слова: сонет, неокласики, європейська спадщина, поетична традиція, античний світ.

Актуальність. Сонет у контексті літературної компаративістики – це сучасне прочитання генези європейської спадщини на основі фактологічних зіставлень крізь призму генетичного, контактологічного та типологічного підходів. Відтак діапазон жанрового явища вражає своєю небуденністю і масштабністю. Говорячи словами М. Рильського, це скупі на слова елегії з витончено-відшліфованою мовою і геніально вишуканим віршем [14].

Аналіз публікацій. Упродовж останнього десятиліття сонет як жанр набув надзвичайної популярності серед дослідників, які вивчали його структурно-тематичні можливості у контексті світової поезії. Це роботи таких науковців як С. Паламар, О. Лисенко, Я. Ходаківська, Т. Салига, О. Кицан, Н. Гончаренко, О. Шаф, І. Вакулик, В. Цибулько, М. Якубовська, О. Балалаєва, Л. Кравченко та інших [7; 9; 12; 13; 15-19], для яких «звучання форми» (власне так і перекладається літературознавчий термін) – це не просто набуток європейської поезії, а довга еволюція «тематичної, композиційної, функціональної гнучкості та самоекспериментування» за влучним визначенням Б. Іванюка [10, с. 538].

Проте незрівнянними по глибині вивчення психологізму залишаються для нас статті та наукові розвідки «наступників» неокласиків – О. Білецького та Г. Кочура.

Мета дослідження – дати нове прочитання сонету крізь призму творчого генія українських неокласиків першої третини минулого століття – М. Рильського та М. Зерова.

Матеріали і методи дослідження. У роботі застосовано історичний та культурологічний підходи, аби зрозуміти глибину художнього мислення і літературного доробку української неокласичної школи.

Результати дослідження та їх обговорення. Сонети М. Рильського і М. Зерова різняться. У Рильського припустимі відхилення від метричного тону, римування не завжди канонічне. У Зерова – більше дотримання канонічної форми сонета. То був «строгий стиль», «карбований» [1]. Майстер сонета Зеров хотів видати перекладний сонетарій, в якому мав намір представити найвидатніших сонетистів світу [21].

Твори М. Зерова в більшості потребують хоча б короткого пояснення історично-культурних реалій, імен, бо менше, ніж у

Рильського, пов'язані з сучасністю. Тут більше перегуків з античністю [7; 20].

Епіграф до сонету «Nature-morte» з Гетевої «мінйони» «Kennst du das Land?» («Ти знаєш край?») править за вступ до безрадісної картини Баришівки (Лукрози) 1921 р., де єдиний освітньо-культурний заклад – «Просвіта», в якому азартні ігри, понівечені крісла та цигарковий дим ... Власне, про це ж написав М. Зеров у пізнішій статті «Євразійський ренесанс і пошехонські сосни» [6]. Щодо останніх шести рядків сонета, не можна не згадати «Собаке серце» Булгакова: «Чому забрали килими з парадних сходів?.. Хіба де-небудь у Карла Маркса сказано, що другий під'їзд слід забити дошками і ходити кругом через чорний двір?.. Чому пролетар не може лишити свої галوشі внизу, а каляє мармур?» *По килимах натоптані цигарки | І понад кріслами смердючий дим | І над вертепищем – Маркс і Лассаль. | В очах у Маркса пролягла печаль, | Шляхетне серце тягота притисла; | – Лассалю! та не вже в одвіті ми | За ці криваві й понівечені крісла, | За ці брудні й потерті килими?* (М. Зеров. Nature-morte, 1922 р.) [5].

Цікаво, що до «оформлення» в неокласичний гурт, Рильський писав у «Срібному сонеті» (1918): *Цей вечір замкнений в холодному спокої, | Чіткий, докінчений нагадує сонет, | Сонет каси і тиші зимової. | Зі сніжних рим дзвінких його зложив поет, | Чий силует не тлі блакитні неземної | Для тих хто молиться, є Божий силует.* | Тут – мимовільний перегук із майбутнім сонетом М. Зерова, написаним 1921р. [6] – «*І лиш одне ще тішить дух поета...*»

М. Рильський присвячуючи вірш М. Зерову, не наслідував його перекладацької манери, не був суворим копіїстом античних нормативів, проте став справжнім новатором, котрий на основі античної, української і російської класичної тематики створював своєрідні і водночас дуже прості, природні, прозорі форми. Поет зумів відтворити красу й повнозвучність сапфічного вірша, обмежившись мінімумом ритмічних засобів. Слід нагадати, що традицію інтерпретації античних логаядів класичними розмірами започаткував І. Франко, який переспівував сапфічні строфи (в циклі «Із Сапфони») не тільки складними логаядичними метрами, а й класичним віршем, особливо з складником «Золотії горішки щоб родились довіку».

М. Рильський у збірці «Троянди й виноград»

(1957) звернеться до А. Малишка, який сказав: «Сонеты короткие – ни к чему», заперечуючи цю думку і посилаючись на Петрарка, Міцкевича, Пушкіна: *... та форма удивительно чиста, | Высокого испытанного сплава. | О, не игрушка, нет, и не забава – | Живет она веками неспроста, | Классически строга и величава.*

«Хаос можна малювати в два способи: чіткими лініями, так, щоб прозорість, закоханість і вихованість форми зумисне не відповідали бурхливості змісту», – писав М. Рильський. І далі: «Поет повинен володіти своїм матеріалом, хоч б і той матеріал був таким справді «кров'ю пораненого серця» (1926). А ось приватне зізнання М. Зерова до кореспондента Р. Алексєєва: «Ви пишете сонети, бо хочете мати сонети, а я пишу сонети, бо інакше, поза каноністичним розміщенням думок та образів, у мене не буде нічого, бо поза сонетами – я безпорадний». Безпосередньо Микола Костьович у цьому випадку прибіднявся – і даремно. Зводячи власну сонетну творчість до «сухарної продукції», знав що лише майстер поезії здатен створити справжній сонет, знав, що може дати сонет – як мала драматургічна форма – митцеві.

Жанровий канон сонета передбачає концептуальність [8; 11], яка має бути реалізована через певний композиційний ритм за універсальною схемою: теза – антитеза – синтез. Така схема розвитку драматургічної лінії сонета ніби «підказує» поетові найзагальніший напрям розвитку думки, настрою, розмислу. Сонет дає можливість залагодити суперечності. Отже, це збалансування стабільного і змінного, це діалог із самим собою, зі світом; це краса переходу драматичних переливів поетичного змісту. Зрештою, це особливе стильове мислення, яке перевертає до себе передусім поетів раціоналістичного складу.

Висновки. Жанр сонету для українських неокласиків став універсальним, адже до нього вони звертались з метою підкорити неповторність та недосяжність еллінських митців і водночас наголошували, що саме сонет є відлунням античності і може пов'язувати сучасну літературу із надбаннями класики. У такий спосіб М. Зеров і М. Рильський розвинули українську поетичну традицію, збагатили українську поезію надбаннями античної літератури. Творчість неокласиків є результатом взаємодії традицій і новацій, національних тенденцій із запозиченим і трансформованим досвідом рецепції античного тексту у світовій літературі.

Список використаних джерел

1. Балалаєва О. Ю., Вакулик І. І. (2017) Ad fontes: формування естетичної платформи у творчості М. Зерова і М. Рильського. *Мова*. № 28. URL: <https://doi.org/10.18524/23074558.2017.28.112675>

2. Вакулик І. І. (2010) Інтерпретація концепту квітів у ранній творчості Рильського. *Мова як світ світів. Граматика і поетика текстових структур*. 2010. С. 37-41.

3. Вакулик І. І. (2012) «Люби природу не як символ ...». *Література. Фольклор. Проблеми*

поетики. 2012. № 37. С. 25-29.

4. Гончаренко Е. (2016) «Інтенція першого враження»: сонет Шекспіра № 66 у перекладі Івана Франка, Осипа Румера та Самуїла Маршака. *Міжнародний вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. № 20 (2). С. 118-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2016_20%282%29_37

5. Зеров М. (1927) Антологія римської поезії. К. 64 с.

6. Зеров М. (1990) Твори у 2 т. К.: Дніпро, 1990. Т. 1. Поезії. Переклади. 843 с.

7. Кашперська В., Вакулик І. (2010) Метрика творчої спадщини українських неокласиків. *Українське мовознавство*. № 40/1. С. 62-68.

8. Кицан О. (2018) Сонет: іграшка для інтелектуалів, чи гра без правил? *Вісник Лівівського університету. Серія філологічна*. №67(2). С. 184-193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_fil_2018_67%282%29_21

9. Кравченко Л. (2014) Феномен часопросторового універсуму Р. М. Рільке (на прикладі «Сонетів до Орфея» та «Дунайських елегій»). *Проблеми гуманітарних наук. Філологія*. № 34. С. 196-212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_fl_2014_34_20

10. Лексикон загального та порівняльного літературознавства (2001). Чернівці: Золоті литаври. 636 с.

11. Лисенко О.М. (2010) Сонет: форма чи жанр? *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Філологічні науки*. Кн. 2. С. 28-30.

12. Паламар С. (2011) До вивчення сонетів М. Рильського за програмою спецкурсу «Сонет в історії української та світової літератури». *Українська література в загальноосвітній школі*. № 6. С. 36-37.

13. Паламар С. (2011) Методика вивчення сонетів Д. Павличка в спецкурсі «Сонет в історії української і світової літератури». № 4. С. 29-30.

14. Рильський М. (1924) Камена. Рецензія. *Нова громада*. № 26-27. С. 28.

15. Салига Т. (2014) «...І став сонет здобутком революцій» (сонетарій Євгена Маланюка і дещо навколо нього). *Слово і час*. № 5. С. 18-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sich_2014_5_5

16. Ходаківська Я. (2013) Сонет Лесі Українки «Дихання пустині»: ритміка і римми. *Волинь філологічна: текст і контекст*. Вип. 16. С. 334-346. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vftk_2013_16_36

17. Цибулько В. О. Сонети Шекспіра як проблема сучасного українського перекладознавства. *Мова і культура*. 2011. Вип. 14. Т. 4. С. 421-431.

18. Шаф О. Сонет Емми Андрієвської в західноєвропейському контексті. Монографія.

Дніпропетровськ: «Овсяніков Ю.С.», 2008. 171.

19. Якубовська М. Світові традиції у створенні вінків сонетів в українській поезії. *Аркадія*. 2014. № 4. С. 84-87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ark_2014_4_20

20. Balalaieva O. Y., Vakulyk I. I. Perception of ancient motifs in the works of Ukrainian neoclassicists. *Studia Humanitatis*. 2017. № 4.

21. Vakulyk I. I. Transformation of ancient motifs in the works of ukrainian neoclassicists. *Wissenschaft für den modernen Menschen. Science for modern man*, 2021. 124-159.

References

1. Vakulyk, I. I., Balalaieva, O. Y. (2017) Ad fontes: formuvannia estetychnoi platformy u tvorchoosti M. Zerova i M. Rylskoho [Ad fontes: formation of aesthetic platform in the creation of M. Zerov and M. Rylsky]. *Mova*. 28 [Language. 28]. URL: <https://doi.org/10.18524/2307-4558.2017.28.112675>

2. Vakulyk, I. I. (2010) Interpretatsiia kontseptu kvitiv u rannii tvorchoosti Rylskoho [Interpretation of the concept of quotes in the early works of Rylskiy]. *Mova yak svit svitiv. Hramatyka i poetyka tekstovyykh struktur*. [Grammar and poetics of text structures]. 37-41.

3. Vakulyk, I. I. (2012) «Liuby pryrodu ne yak symvol» [«Love nature not as a symbol»]. *Literatura. Folklor. Problemy poetyky. Literatura. Folklor. Problemy poetyky* [Literature. Folklore. Problems of poetics]. The Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyiv. 37. 25-29.

4. Goncharenko, E. (2016) «Intentsiia pershoho vrazhennia»: sonet Shekspira № 66 u pereklyadi Ivana Franka, Osypa Rumera ta Samuila Marshaka [«The Intent of the First Feud»: Shakespeare's sonnet No. 66 at the crossbar of Ivan Frank, Osip Rumer and Samuil Marshak]. *International Visnik of the International Humanitarian University. Series: Philology*. 20 (2). 118-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2016_20%282%29_37

5. Zеров, M. (1927) *Antolohiia rymsskoi poezii* [Anthology of the Roman Poetry]. Kyiv. 64.

6. Zеров, M. (1990) *Tvory u 2 t.* [Create at 2 volumes]. Kyiv: Dnipro, 1990. 1. 843.

7. Vakulyk, I. I., Kashperska, V. T. (2010). Interpretatsiia kontseptu kvitiv u rannii tvorchoosti Rylskoho [Interpretation of the concept of fl owers in Rylsky early works]. *Mova yak svit svitiv. Hramatyka i poetyka tekstovyykh struktur* [Language as world of worlds. Grammar and poetics of text structures]. The Taras Shevchenko National University, Kyiv. 37-41.

8. Kitsan, O. (2018) Sonet: ihrashka dlia intelektualiv, chy hra bez pravyl? [Sonnet: a game for intellectuals, where are there no rules?]. *Visnyk Livivskoho universytetu. Seriia filolohichna* [Visnik of Lviv University. A series of philological].

© I. I. Вакулик

67 (2). 184-193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_fil_2018_67%282%29_21

9. Kravchenko, L. (2014) Fenomen chasoprostorooho universumu R. M. Rilke (na prykladі «Sonetiv do Orfeia» ta «Dunaiskykh elehii») [The phenomenon of the space-time university to R. M. Rilke (on the butt of «Sonnets to Orpheus» and «Danube Heleges»). *Problemy humanitarnykh nauk. Filolohiia* [Problems of Humanitarian Sciences. Philology]. 34. 196-212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_fl_2014_34_20

10. Leksykon zahalnoho ta porivnialnoho literaturoznavstv [Lexicon of foreign literature and literature] (2001). Chernivtsi: Golden Timpani. 636.

11. Lisenko, O. M. (2010) Sonet: forma chy zhanr? [Sonnet: a form of chi genre?] *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia. Filolohichni nauky* [Scientific notes of the Nizhyn State University IM. Mikoli Gogol. Philological sciences]. 2. 28-30.

12. Palamar, S. (2011) Do vyvchennia sonetiv M. Rylskoho za prohramoiu spetskursu «Sonet v istorii ukrainskoi ta svitovoi literatury» [Prior to the vivification of M. Rylsky's sonnets for the program of the special course «Sonnet in the history of the Ukrainian and light literature». *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli* [Ukrainian literature in the educational schools]. 6. 36-37.

13. Palamar, S. (2011) Metodyka vyvchennia sonetiv D. Pavlychka v spetskursi «Sonet v istorii ukrainskoi i svitovoi literatury» [Methods of vivchennya sonnets D. Pavlychka in the special course «Sonnet in the history of Ukrainian and light literature»]. 4. 29-30.

14. Rilskiy, M. (1924) Kamena [Kamena]. *Retsenzia. Nova hromada* [Nova Hulk]. 26-27. 28.

15. Saliga, T. (2014) «...I stav sonet zdobutkom revoliutsii» (sonetarii Yevhena Malaniuka i deshcho navkolo noho) [«... I became a sonnet with a good revolution» (sonetary of Evgen Malanyuk and once a day)]. *Slovo i chas*. [Word i hour]. 5. 18-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sich_2014_5_5

16. Khodakivska, Y. (2013) Sonet Lesi Ukrainky «Dykhannia pustyni»: rytmika i rymy [Sonnet of the Lesi Ukrainians «Dikhannya Pustyny»: rhythm and rimi]. *Volyn filolohichna: tekst i kontekst* [Volin philological: text and context]. 16. 334-346. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vftk_2013_16_36

17. Tsibulko, V. O. (2011) Sonety Shekspira yak problema suchasnoho ukrainskoho perekladoznavstva [Shakespeare's Sonnets as the problem of the bitter Ukrainian reloading knowledge]. *Mova i culture* [Language and culture]. 14. 4. 421-431.

18. Shaf, O. (2008) Sonet Emmy Andriievskoi v zakhidnoevropeiskomu konteksti [Sonnet of Emmy Andriyevskoy in the Western European context]. Monograph. Dnipropetrovsk: «Ovsyanikov Yu.S.». 171.

19. Yakubovska, M. (2014) Svitovi tradytsii u stvorenni vinkiv sonetiv v ukrainskii poezii [Holy traditions at the beginning of the sonnets in the Ukrainian travel]. *Arcadia*. 4. 84-87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ark_2014_4_20

20. Balalaieva, O. Y., Vakulyk, I. I. (2017) Perception of ancient motifs in the works of Ukrainian neoclassicists. *Studia Humanitatis*. 4.

21. Vakulyk, I. I. (2021). Transformation of ancient motifs in the works of ukrainian neoclassicists. *Wissenschaft für den modernen Menschen. Science for modern man*. 124-159.

SONNET AS A SPECIAL STYLE IN THE WORKS OF NEOCLASSICISTS

I. I. Vakulyk

Abstract. *The study is based on the analysis of the genre canon of the sonnet through the prism of reading the events of the 20-30s of the twentieth century, which demonstrates the scale and unusual perception of ancient heritage in the works of M. Rylsky and M. Zerov. **The aim of the research** is to present a new reading of refined and strict style in Ukrainian literature through the prism of the creative genius of Ukrainian neoclassicists of the first third of the last century. **Materials and methods of research.** Historical and culturological approaches are used in the work to understand the depth of artistic thinking and literary heritage of the Ukrainian neoclassical school. The sonnets by M. Rylsky and M. Zerov differ. Rylsky allowed deviations from the metric tone, rhyming is not always canonical. The works of M. Zerov mostly need at least a brief explanation of historical and cultural realities, names, because they are less related to modernity than Rylsky's sonnets. They echo more with antiquity. M. Rylsky, dedicating a poem to M. Zerov, did not follow his translational style; he was not a strict copyist of ancient standards, but became a real innovator, who created unique and yet very simple, natural, transparent forms based on ancient, Ukrainian and Russian classical themes. The genre canon of the sonnet implies conceptuality. It is a balance between the stable and the variable, a dialogue with yourself, with the world; this is the beauty of dramatic trembles of poetic content. Finally, this is a distinctive stylistic thinking which attracts primarily the poets of the rationalist mindset.*

Keywords: sonnet, neoclassics, European heritage, poetic tradition, ancient world.